

ROLUL BĂNCII DE EMISIUNE ÎN POLITICA FINANCIARĂ A IMPERIULUI AUSTRO-UNGAR

de

Lucian Dronca

Realizarea Compromisului dualist de la 1867 a determinat deschiderea economică a Monarhiei spre piața capitalistă. Constituirea pieței financiare austro-ungare a reprezentat reversul avântului căilor de comunicație. Viena s-a impus rapid în acest proces în calitate de capitală financiară a Imperiului. Pentru prima dată, stabilimentele de credit vieneze au creat sucursale în regiunile economice dezvoltate, în timp ce Budapesta a câștigat și ea treptat autonomia proprie spre sfârșitul secolului al XIX-lea.

Un rol important în dirijarea marilor capitaluri a revenit celor trei mari centre financiare ale Imperiului: Viena germană, Budapesta maghiară și Praga slavă, care au cunoscut în a doua jumătate a secolului XIX o dezvoltare urbană deosebită. O mențiune aparte se impune pentru Budapesta. Cele două orașe, Buda și Pesta au fost reunite în 1873 și aglomerarea aceasta care număra 270 000 de locuitori în 1870 a depășit 1 milion în 1914. Buda și-a menținut caracterul său aristocratic și rezidențial, dominată de Palatul regal, palatele nobililor, câteva imobile administrative și numeroase vile. Pesta a luat însă un aspect de metropolă a secolului XIX, cu mari bulevarde, imobile, teatre și cu clădirea Parlamentului, transpunere a Westminsterului britanic și monument al victoriei libertății Ungariei în fața Habsburgilor. Cu ocazia Expoziției Milenare din 1898, Budapesta a fost primul oraș de pe continent care s-a dotat cu o cale de fier metropolitană¹.

Față de Viena și Budapesta, Praga a păstrat un caracter mai tradiționalist, în ciuda amenajării pieței Saint Wenceslas și a construcției Teatrului național, finanțat printr-o subscripție populară.

Evoluția financiară a Austriei în deceniul șase al secolului XIX a fost marcată de intrarea acesteia în Uniunea vamală și monetară germană, la 24 ianuarie 1857. Împreună cu celelalte state, Austria a adoptat monometalismul argint. Această convenție valutară a durat până la încheierea păcii de la Praga, din 20 august 1866, care a urmat războiului austro-prusian. Austria a fost scutită prin articolul 13 al tratatului de pace de obligațiile fixate prin convenție, aprobându-i-se retragerea din

---

¹ Jean Berenger *L'Europe danubienne de 1848 à nos jour*, Presses Universitaires de France, 1976, p. 55.

uniunea monetară germană². O veritabilă organizare a sistemului său financiar nu s-a produs însă decât în 1892, prin trecerea la etalonul aur și înlocuirea florinului cu coroana (krone-K). Sistemul bănesc al coroanei a fost pus în aplicare prin Legea numărul XVII, promulgată la 11 august 1892. Acesteia i s-au adăugat Legea nr. XVIII, referitoare la convenția monetară dintre Austria și Ungaria și Legea numărul XIX cu privire la achitarea obligațiilor contractate în florini (fl.). Unitatea monetară a noului sistem, coroana, a fost împărțită în 100 de părți, denumite fileri (f), care au luat locul crucerilor (cr), divizionari ai florinului³. Monedele de aur emise în noul sistem erau piesele de 20 și 10 K. Acestea circulau la valoarea lor nominală. Greutatea piesei de 20 de K era de 6,74 g iar a celei de 10 K, de 3,37 g. Au circulat și monede de argint, care erau piesele de 5 K, tot la valoarea nominală. Casieriiile statului erau datoare a primi aceste monede în număr nelimitat, dar privații nu erau obligați să accepte mai mult de 50 de piese de 5 K.

Piesele de 1K erau din argint și se primeau la casieriiile statului și privați în aceleași condiții. Mai existau piese de 20 și 10 fileri din nichel și de 2 și 1 filer din bronz. Din piesele de 20 și 10 fileri, casieriiile statului și privații nu erau obligați să primească la plăți mai mult de 10 K în aceste monede. În privința monedelor de bronz, casieriiile statului le acceptau la plăți până la valoarea de 10 K, iar particularii până la suma de 1 K.

Emisiunea biletelor de bancă ale noului sistem a început spre sfârșitul anului 1900, fiind emise bancnote în valoare nominală de 10, 20, 50, 100 și 1000 de coroane. Până la această dată a fost menținut în circulație în mod tranzitoriu, dar cu caracter de monedă principală, florinul de argint valută austriacă. Prescurtările pentru indicarea coroanelor (K), și filerilor (f) au fost stabilite conform ordonanței ministeriale nr. 27 669 din 1893⁴.

Au fost introduse în paralel și reglementări privind circulația noilor monede în Ungaria. Prin articolul de lege XXXVI din 1899, denumirea oficială a noii valute a fost „valuta de coroane“. Casele statului și alte case publice erau datoare să primească piesele de aur de câte 20 și 10 K chiar și când acestea nu mai aveau greutatea de circulație. Pierderea greutății lor însă nu trebuia să provină din altă cauză decât circulația îndelungată, fapt care se putea constata din forma exterioară a pieselor. Monedele găurite, cioplite, tratate cu acizi sau rupte nu erau primite ca mijloace de plată nici dacă aveau greutatea de circulație, partida fiind somată să plătească cu altele acceptabile. Monedele defecte nu se înapoiau însă partidei, ci se rețineau, eliberându-se în schimb o adeverință. Apoi erau trimise oficiului monetar din Körmöczbánya, unde se hotăra dacă se scot din circulație și se stabilea ce sumă se va restitui partidei. În contra acestei hotărâri nu se admitea recurs.

Monedele de argint, de nichel și de bronz se primeau ca mijloace de plată și atunci când au pierdut din greutate și erau foarte uzate, dacă din forma lor exterioară se deducea că aceste efecte provin din circulația îndelungată.

² Costin C. Kirijescu *Sistemul bănesc al leului și precursorii lui*, vol. II, Ed. Enciclopedică, București, 1997, p. 170, 177.

³ „*Corpus Juris Hungarici*“, 1892–1893, Budapesta, 1896, p. 282–285.

⁴ „Anuarul băncilor române“ (Sibiu), II, 1901, p. 127.

Posesia unor monede uzate în urma unor incidente deosebite (de exemplu un incendiu) de către o persoană îi dădea acesteia dreptul, conform ordonanței ministeriale nr. 90849/94 din 16 februarie 1895 să ceară de la ministrul de finanțe, prin direcțiunea financiară competentă, schimbarea monedelor defecte cu altele bune. Cererea trebuia bazată pe documentarea incidentului respectiv.

Monedele falsificate sau suspectate în acest sens se rețineau contra unei adeverințe și cu partida se lua protocol. După avizul primit de la oficiul monetar că moneda era într-adevăr falsă, partida era înștiințată despre aceasta, dar și chemată în instanță. Toate aceste dispoziții se aplicau și pentru piesele de argint de 1 fl.

Au fost fixate de asemenea și cursurile de schimb ale valutei de coroane cu alte monede europene⁵.

Meritul reglementării valutei în Ungaria a revenit ministrului Al. Wekerle. Pentru ambele state, retragerea florinilor din circulație s-a făcut prin Banca Austro-Ungară, căreia i s-a pus la dispoziție contravaloarea în aur.⁶ Prin efectuarea acestui schimb, Banca austro-ungară, din bancă cu caracter privat a devenit bancă mandatară a Statului. Agendele de schimb, prevăzute până acum prin casieriiile și percepțoratele statelor dualiste, au fost îndeplinite de la 1 septembrie 1901 prin centralele Băncii Austro-Ungare din Viena și Budapesta, iar în Ungaria prin sucursalele acesteia din: Debreczen, Eszék, Fiume, Győr, Kassa, Cluj, Sibiu, Pozsony, Seghedin, Timișoara și Zagreb. Atât ministerul de finanțe cât și Banca austro-ungară puteau desemna, dacă considerau necesar, și unele casierii de stat și alte oficii pentru îndeplinirea afacerilor de schimb monetar.⁷

Succesul reformei monetare s-a originat în reușita echilibrării bugetului statului în anii 1880 și absența deficitului acestuia.⁸ Valoarea noii monede, coroana, a fost stabilită însă la jumătate față de cea a tradiționalului florin (1fl=2K), pentru a-i satisface pe unguri. Noul sistem a introdus etalonul aur în locul etalonului argint de până atunci. Libera convertibilitate a fost restabilită de îndată ce rezervele de schimb au fost suficiente. Pe piețele germană, belgiană și elvețiană au fost puse în vânzare titluri de rentă, ceea ce a permis apoi cumpărarea de aur la Londra și în SUA. Stabilizarea a devenit efectivă în 1899⁹.

În cadrul noului sistem monetar, cele mai populare s-au dovedit treptat a fi monedele de 2 fileri, 20 fileri și 1 K. Monedele de 2 fileri suplineau crucerii, cu care erau de altfel și egale ca valoare, iar cele de 20 fileri înlocuiau vechile „pițule”. Unitatea valutei de coroane, moneda de 1 K, a devenit un mijloc de plată popular, datorită formei potrivite și pondului mic.

Cea mai mică monedă, de 1 filer, din aramă, deși i s-a prevestit un rol însemnat, cu deosebire la reducerea prețului unor articole indispensabile, nu a corespuns așteptărilor. În 1901 această monedă circula încă disparat, cea mai mare parte staționând în casele diferitelor percepțorate.

⁵ *Ibidem*, p. 129.

⁶ „Anuarul băncilor române” (Sibiu), VI, 1905, p. 140–150.

⁷ „Revista economică” (Sibiu), III, 1901, nr. 35, p. 337.

⁸ Jean Berenger *L'Austriche Hongrie (1815–1918)*, Armand Colin Éditeur, Paris, 1994, p. 101.

⁹ Christian Ambrosi *L'apogée de l'Europe (1871–1918)*, Masson & Armand Colin Éditeurs, Paris, 1996, p. 180.

Cele mai nepopulare au fost monedele de 5 K, care au fost puse în circulație într-o sumă de 60 milioane K. Aceste piese erau mari și destul de grele, nefiind permise cu plăcere în circulația zilnică.¹⁰

În calitate de capitală politică, Viena a jucat și rolul de capitală bancară a Imperiului. Ca o încununare a numeroaselor sale atuuri, calitatea Vienei de centru financiar al Imperiului era oferită în primul rând de existența aici a băncii de emisiune. Concesiunea emisiunii de bancnote i-a fost acordată încă la 1 iulie 1816, când s-a constituit, ca precursorare a Băncii Austro-Ungare de mai târziu, „Privilegierte Österreichische National-Bank“ („Banca națională austriacă privilegiată“), ca societate pe acțiuni. Ea a avut la început rolul de a susține vistieria statutului cu împrumuturi. Acest lucru a fost relevant și în timpul războiului civil din 1848–1849, care a adus mari dificultăți statului și implicit băncii, la fel cum a făcut-o mai apoi războiul cu Italia din 1859. Mai ales acest din urmă eveniment a convins guvernele Austriei că independența băncii de emisiune față de stat trebuie garantată, întrucât aceasta nu mai putea asigura acoperirea metalică a bancnotelor puse în circulație la curs forțat. Prin convenția din 1862, privilegiul de emisiune a fost prelungit până la sfârșitul anului 1876. În sensul acestei convenții mai liberale, banca putea să emită bancnote neacoperite până la 200 milioane florini. Tot ceea ce trecea peste această sumă trebuia să fie acoperit cu argint sau 1/4 aur. Dar în timpul războiului cu Prusia din 1866 vistieria a procedat la noi emisiuni de bilete de stat fără acoperire.

În această situație financiară dificilă a survenit introducerea dualismului, care nu a influențat însă banca de emisiune, datorită garantării privilegiului ei până în 1876. Astfel, ea nu a fost stabilită de la început ca instituție dualistă, ci a rămas o instituție austriacă cu drept de a-și extinde cercul operațiunilor și asupra Ungariei. Tratatul desfășurat din 1876 au durat doi ani, acordul fiind încheiat la 5 iulie 1878, dată de la care banca își continuă operațiunile sub denumirea de Banca Austro-Ungară. Primul privilegiu al noii firme a băncii era prevăzut să dureze până la 31 decembrie 1887.¹¹

Veritabila originalitate a Băncii Austro-Ungare a fost aceea că din 1878 ea a devenit multinațională. Caracterul de bancă privată i-a fost păstrat și s-a stabilit negocierea periodică din 10 în 10 ani a privilegiului ei de emisiune cu statul. Banca austro-ungară a căutat să concilieze în activitatea sa dubla ei natură, uneori contradictorie. Ca societate privată, ea avea grija realizării beneficiilor pentru acționarii ei. Legată însă de stat prin contract, ea se sacrifică adesea în scopul misiunii sale etatiste, apărând moneda și schimburile și menținând lichiditățile monetare necesare mersului normal al economiei.¹²

Competența multinaționalei Bănci Austro-Ungare se întindea asupra fiecăreia din cele două jumătăți ale Monarhiei, asupra Cisleitheniei și Transleithaniei. Moneda unică, coroana, iriga circuitele bancare și comerciale de la Tirol la Carpați, de la Elba la coasta dalmată. Ca organism economic comun, banca de emisiune avea sarcina de a atenua decalajele regionale între Austria de Jos și Boemia spre exemplu,

¹⁰ „Revista economică“ (Sibiu), III, nr. 45, p. 421.

¹¹ „Anuarul băncilor române“ (Sibiu), VI, 1905, p. 147–149.

¹² Bernard Michel *Banques et banquiers en Autriche au debut de 20e siècle*, Presse de la Fondation Nationale des sciences politiques, Paris, p. 19–21.

bogate în oferte de capital la taxe joase de interes și marile spații agricole sărace ale Transilvaniei sau Galiției, regiuni ale cămătăriei, cu capitaluri rare și costisitoare. În fața acestor discrepanțe, Generalrath, Consiliul General al Băncii Austro-Ungare, pronunța suveran decizia sa, prin stabilirea unei taxe unice de bancă care se aplica în tot Imperiul. Această taxă unică de interes reducea decalajele financiare de la nivelul Imperiului la cel mai mic numitor comun.¹³

Multinațională în scopurile sale, Banca austro-ungară trebuia să fie la fel și în structuri. În fapt, presiunile făcute de unguri asupra ei le-au permis să joace un rol tot mai important în conducerea operațiunilor. Greutatea politică pe care le-a oferit-o dualismul le-a permis să procedeze în acest fel. Privilegiul băncii a fost reînnoit în 1887 pe încă zece ani, dar tratativele pentru prelungirea lui pe mai departe au început încă din 1894. Situația s-a datorat într-o anumită măsură și obstrucției cehilor. Pentru a compensa concesiile acordate Ungariei, mediile financiare germane se apărau cu rigoare în fața pretențiilor slavilor din părțile Austriei. Cehii nu puteau obține vreun loc în Generalrath, deși în adunările generale ei reprezentau 30–35% din capitalul Băncii Austro-Ungare. În aceeași vreme, ungurii, cu o foarte slabă participare de capital, obțineau prin presiune politică paritatea în toate consiliile. Cu toate acestea, la nivelul unor cercuri politice ungare a câștigat teren ideea de a se rupe legăturile vamale, economice și financiare cu Austria. Situația a determinat întârzierea prelungirii convenției în 1897, încheindu-se una provizorie pentru 1899. În ambele cazuri prelungirea negocierilor a determinat depășirea perioadei până la care acționa privilegiul, fapt care a pus Banca Austro-Ungară în „ex-lex“ (în afara legii). Abia la sfârșitul anului 1899, prin articolul de lege XXX, s-a reușit acordarea unui nou privilegiu, prevăzut să dureze până la 31 decembrie 1910, când putea fi eventual prelungit. În martie 1899 a fost negociată de asemenea și prelungirea până la 31 decembrie 1907 a pactului economic dualist. Cele două guverne au prevăzut însă și eventualitatea când acest pact nu s-ar mai prelungi, caz în care cele două state deveneau independente unul de altul în afacerile economice și financiare. Astfel și privilegiul Băncii austro-ungare trebuia să înceteze încă din acest an.¹⁴ Măsurile acestea au fost stabilite în baza unei convenții încheiată în 1888 prin care banca era datoare să ceară guvernelor celor două state prelungirea privilegiului cu cel puțin doi ani înainte de expirarea lui.

Ca parte complementară a legii XXX din 1899 erau adăugate proiecte de modificare a statutelor Băncii Austro-Ungare. A fost enunțat principiul că privilegiul îi este acordat băncii de legislatura celor două state cu totul independente. Noul privilegiu din 1899 a acordat ungurilor paritatea în Consiliul de administrație, Generalrath, organism decisiv și în politica de scont a băncii. La cei șase delegați austrieci s-au adăugat șase delegați unguri. Ei erau aleși pe câte patru ani de adunarea generală și anual expira mandatul la câte trei consilieri, care însă puteau fi realeși.

Consiliul general ținea lunar câte două ședințe ordinare, întrucât era posibil, alternativ, în Viena și Budapesta. Ședințele extraordinare se țineau când era necesar. Pentru aducerea unor decizii valide se cerea prezența a cel puțin șapte membrii cu

¹³ *Ibidem*, p. 22.

¹⁴ „Anuarul băncilor române“ (Sibiu), VI, 1905, p. 150; „Tribuna poporului“ (Arad), III, 1899, nr. 176, p. 7.

președintele, care era guvernatorul, ales pe o perioadă de cinci ani, putând fi reales. Referent era secretarul general. Din consiliu mai făceau parte doi viceguvernatori și locuitori de viceguvernatori, care erau numiți de monarh. Viceguvernatorul ungar era președintele administrației din Budapesta, iar cel austriac al administrației din Viena.

Posturile cheie de secretar general și guvernator nu puteau fi dedublate, căci ele simbolizau unitatea băncii.¹⁵

Organele noi pe care partea maghiară le-a dorit constituite în 1899 erau cele ale unui inspector central, atașat pe lângă fiecare Direcțiune, în calitate de referent al administrației și comisarii guvernamentali. Principala lor misiune era să supravegheze organele băncii în respectarea legilor și statutelor. Puteau participa la orice ședință, cereau informații, luau parte la discuții dar nu aveau drept de vot în luarea deciziilor.

Direcțiunile stabileau acordarea de credite pe teritoriul respectivului stat și controlau folosirea acestora. Ele numeau și pe controlori, aleși până acum de consiliul suprem.¹⁶

Pe lângă funcția de emisiune a biletelor de bancă și acoperirea lor metalică legală de cel puțin 40%, Banca austro-ungară se mai ocupa cu afaceri de lombard, împrumuturi ipotecare, răscumpărarea de efecte, emiterea de scrisuri funciare. Funcția de reescont și fixarea taxei oficiale de interes aveau un rol fundamental într-un stat ca Austro-Ungaria, unde capitalul era rar și unde întreprinderile comerciale, industriale sau bancare nu găseau sprijinul unei vaste piețe bancare sau monetare. Singurul mijloc de a obține lichidități era de a se orienta spre Banca Austro-Ungară. Reluarea expansiunii politice după 1904 a provocat o creștere constantă a reescontului. După crizele politice din 1908 și 1912 s-a dovedit că Banca Austro-Ungară este ultima scăpare contra dispariției totale a lichidităților. În activitatea ei aceasta și-a îndeplinit cu prisosință misiunea de a oferi instituțiilor financiare din Imperiu stabilitatea monetară necesară dezvoltării lor.¹⁷

Faptul a fost favorizat de filialele băncii comune deschise pe teritoriul Monarhiei, de primă importanță pentru orice bancă de emisiune. Creditul nu se închidea astfel în interiorul capitalei. Banca de emisiune nu avea decât șase sucursale în 1852 la Praga, Brno, Troppau, Linz, Graz și Trieste, în părțile occidentale ale Imperiului. În 1864 ea a deschis 12 sucursale suplimentare, din care 8 în regiunile industrializate ale Boemiei, Moraviei, Stiriei una a fost deschisă la Innsbruck și, fapt nou, trei în provinciile orientale, la Cracovia, Lwow și Cernăuți. Alte patru sucursale au fost deschise în 1879, 9 între 1887 și 1893, 12 între 1900 și 1907, 10 în ajunul războiului. Astfel, banca de emisiune și-a extins activitatea și asupra regiunilor mai puțin dezvoltate. Provincia nu a încetat să crească partea sa la cifra de afaceri a băncii (scont și împrumuturi), de la 41% în 1879 la 65% în 1913.¹⁸ Pentru referințele românești au fost de importanță sucursalele Cernăuți, cu agenția Succava; Arad cu agențiile Ciaba, Deva, Gyula, Lipova, Maria-Radna și Orosháza; Brașov cu agenturi

¹⁵ Bernard Michel, *op.cit.*, p. 22; „Anuarul băncilor române” (Sibiu), VI, 1905, p. 153–154.

¹⁶ „Lupta” (Budapesta), II, 1908, nr. 249, p. 4; *idem*, II, 1908, nr. 250, p. 3.

¹⁷ Bernard Michel, *op.cit.*, p. 23.

¹⁸ Jean Berenger *L’Autriche Hongrie*, p. 91–92.

pentru secuime; Cluj cu agențiile: Bistrița, Dej, Aiud, Alba Iulia, Turda; Sibiu cu agentura Șimleu; Timișoara, cu agențiile: Deta, Biserica Albă, Caransebeș, Lugoj, Săn-Miclăușul Mare, Bocșa, Oravița, Vârșeț, Jimbolia. În 1910 s-a constituit o altă sucursală în Sarajevo pentru Bosnia Herțegovina.¹⁹

Intruziunea politicului în afacerile băncii a devenit tot mai puternică după 1900, odată cu exacerbarea mișcării pentru independența Ungariei. La nivelul Europei Centrale, naționalitatea nu a fost o creație artificială sau supraadăugată, ci acestea penetra intim întreaga activitate socială și politică. Ea a constituit unealta și dimensiunea fundamentală a întregii vieți și a oricărei reușite individuale. Într-un stat cu puternice structuri regionale, cu nivele economice și culturale diferite, centralizarea nu s-a putut impune decât parțial. Lupta națională s-a dat pe teren regional, după reguli proprii fiecărei piețe bancare. Avântul economic de la sfârșitul secolului XIX– începutul secolului XX s-a tradus printr-o întărire a personalităților regionale, concomitent cu amenajarea spațiului economic cisleithan. Micile centre regionale s-au transformat în piețe bancare, coerente, organizate, cu scopuri și rivalități comune.²⁰

Radicalizarea mișcării pentru independența economică a Ungariei a fost marcată în octombrie 1900, când consiliul comunal din Budapesta s-a pronunțat în unanimitate în acest sens, adresând invitații către toate orașele din Ungaria să-și precizeze atitudinea. Orice maghiar știa însă că menținerea raporturilor economice de până atunci era în interesul Monarhiei austro-ungare ca mare stat european. Există exemplul apropiat al „Zollverein”-ului german, care adusesse cu sine unitatea politică a Germaniei. Care putea fi astfel rostul acestei agitații a cercurilor politice maghiare?

Ungaria era un stat eminentemente agrar. Cea mai mare parte a exporturilor ei se livrau în Austria. Aceasta, având o industrie cu care cea ungară nu putea niciodată rivaliza, recompensa exporturile Ungariei. Miza întregului fenomen nu pare a fi alta decât cea de natură politică, factorii responsabili maghiari știind de fapt că pactul se va încheia indiferent dacă consiliile comunale sau congregațiunile ungare se vor fi pronunțat împotriva lui sau nu. O convenție vamală pașnică a fost întotdeauna o condiție pentru o bună dezvoltare economică a celor două state învecinate.²¹

Aceste agitații au reușit chiar să determine la acea vreme schimbări la nivelul cel mai înalt al conducerii Băncii Austro-Ungare. Fostul guvernator de la 1892 la 1900, Dr. Iuliu Kautz, a renunțat la funcție. În locul lui a fost numit prin decret al monarhului, Dr. Leon Bilinski. Acesta a condus afacerile băncii până în 1909. Pentru a face să eșueze tentativele separatiste ale Ungariei și pentru a facilita negocierea unui nou privilegiu, în 1910 împăratul a dat postul de guvernator ungarului Alexander Popovics, confirmând astfel noua greutate a Transleithaniei în cadrul băncii comune.

Sub raport financiar, Banca austro-ungară asigura prin reesconturi acoperirea unei enorme părți a nevoilor de credite ale Ungariei. Aceasta determina implicit acceptarea obligațiunilor ungare la banca de emisiune, fapt care a reprezentat legătura

¹⁹ „Românul” (Arad), I, 1911, nr. 5, p. 7.

²⁰ Bernard Michel, *op.cit.*, p. 49.

²¹ „Tribuna poporului” (Arad), IV, 1900, nr. 199, p. 1.

decisivă între băncile austriece și cele ungare.²² Fapt și mai relevant, până în 1900, 80% din capitalurile exportate de Austria erau investite în Ungaria.²³

În aparență deci, Ungaria, principala beneficiară a băncii comune, avea un interes direct în menținerea unității acesteia. Legat de acest fapt, chiar în sânul guvernului ungar au existat divergențe. Reprezentanții Partidului Independentiștilor în frunte cu Ferencz Kossuth și Justh stăruiau pentru ideea băncii naționale ungare. Înainte de 1900, Wekerle ca prim ministru și Andrassy, ministru de externe au militat pentru prelungirea privilegiului băncii comune. Andrassy sublinia în declarațiile sale că este conștient de greutățile politice, tehnice și economice pe care le implicau înființarea băncii independente.²⁴

Ținta atacurilor Partidului Independentist viza însă nu numai banca de emisiune, ci toate instituțiile comune. Ideea băncii de emisiune independente putea avea un răsunet demagogic în multe sectoare ale opiniei publice.

În ianuarie 1905, coaliția electorală condusă de Partidul Independentiștilor a raportat victoria și revendicarea băncii de emisiune independente ungare a căpătat o brutală actualitate. Criticile contra băncii comune se multiplică. Situația a determinat însă o vie neliniște pe piețele străine, unde erau plasate bonurile ipotecare ale băncilor ungare. Spre exemplu, din 1905 acestea au cunoscut un reflux apreciabil pe piața Parisului. După o perioadă de stagnare în 1906, căderea a reînceput cu mai multă forță, chiar în ajunul negocierilor asupra prelungirii compromisului economic. Această probă de forță de fapt a evidențiat limitele pieței bancare a Budapestei.

Guvernul ungar a consimțit în 1907 în aceste condiții reluarea compromisului economic, dar a refuzat să desfășoare negocieri și în privința reînnoirii privilegiului Băncii Austro–Ungare, care urma să expire la 31 decembrie 1910.

Pentru a realiza separația băncii de emisiune în 1910, Ungaria a început să se pregătească încă din 1908. La 18/31 decembrie același an, Banca Austro–Ungară a cerut reînnoirea privilegiului. Încă din martie 1908 însă, o comisie parlamentară specială având ca raportor pe Hollo, membru al Partidului Independentiștilor a fost însărcinată să pregătească formarea băncii ungare. Lucrările acestei comisii, desfășurate până în septembrie 1908, au relevat și bazele sociale ale mișcării naționaliste radicale. Camerele de comerț provinciale, purtătoare de cuvânt ale burgheziei mici și mijlocii care s-au manifestat încă din 1900 contra unității vamale, constituiau clientela mișcării anti-austriece. Teza băncii independente găsea de asemenea ecou favorabil între gentry maghiari, ale căror perspective nu depășeau însă limitele comitatului lor sau a circumscripției electorale respective. În contradicție cu aceste categorii cu perspective limitate, reprezentanții marelui capital bancar, obișnuiți cu o viziune vastă, la nivelul Imperiului, se pronunțau ferm contra separației băncii. Ei subliniau că prin sciziune hârtia de scont ungară va înceta a mai fi negociată la Viena iar valorile și obligațiunile ungare nu vor mai obține avansuri pe amanet. Pentru apărarea echilibrului, Ungaria ar fi fost obligat să admită o depreciere a monedei sale în raport cu coroana austriacă.

²² Bernard Michel, *op.cit.*, p. 226–227, 229.

²³ Jean Berenger, *L'Autriche Hongrie*, p. 93.

²⁴ „Lupta“ (Budapesta), II, 1908, nr. 57, p. 2.

Această opoziție a tehnicienilor financiari a fost principalul obstacol în constituirea unei bănci independente ungare. Consecința a fost eșecul celeilalte mișcări, care era esențial de natură politică.

Anul 1909 a grăbit dezmembrarea coaliției naționaliste. Atunci când Hollo a reclamat în raportul comisiei parlamentare pe care o prezida crearea imediată a unei bănci independente, guvernul Wekerle, susținut de ministrul de finanțe de la acea dată, Koloman von Széll, s-au raliat la un proiect de compromis tipic pentru Dubla Monarhie. Banca de emisiune austriacă și banca de emisiune ungară urmau să aibă doi guvernatori independenți, biletele să fie emise în limbile lor proprii, iar ele să formeze bănci de cartel, unite într-o singură societate și să respecte taxele comune de interese. Compromisul acesta nu a făcut decât să nemulțumească ambele tabere. Pe unguri, pentru că renunțau la banca independentă, pe austrieci pentru că noul compromis oferea avantaje celeilalte părți, fără ca ei să se debaraseze de orice risc. Franz Iosif, în calitatea sa de rege al Ungariei, a refuzat în 1909 să sancționeze proiectul de lege ungar asupra băncilor de cartel, antrenând astfel căderea cabinetului Wekerle. În toamna 1909, o sciziune a împărțit în două și Partidul Independentiștilor. Ferencz Kossuth și contele Apponyi au acceptat și ei cu realism să amâne realizarea băncii independente. Pentru ideea acesteia continua să insiste Justh, aflat în fruntea fracțiunii intransigente a partidului.²⁵

Ca urmare, nici anul 1910 nu a fost mai liniștit în problema băncii de emisiune. În iunie, la inițiativa guvernului ungar, delegații celor două guverne s-au întrunit într-o conferință la Budapesta pentru a-și formula pozițiile relative la rezolvarea reinnoirii privilegiului băncii. Problemele discutate au fost de natură organizatorică și financiară. S-a pus problema ca durata privilegiului băncii să fie numai de 7 ani, până la sfârșitul anului 1917, termen care coincidea cu expirarea pactului dintre Austria și Ungaria. Banca Austro-Ungară dorea evident un termen mai lung, pe care însă guvernul ungar ezita să-l acorde, din motivele tactice, pentru a nu da ocazie la atacuri din partea aderenților separației economice de Austria. În privința organizării băncii, s-a susținut o independență mai mare pentru cele două direcțiuni din Viena și Budapesta în acordarea creditelor și o anumită categorie de note să nu se mai emită cu text german și maghiar, ci exclusiv cu text maghiar. În fine, Banca Austro-Ungară trebuia să se mai angajeze în înființarea unui anumit număr de filiale.²⁶

O altă problemă a fost legată de reînceperea plăților efective între Austria și Ungaria. În Ungaria toți factorii politici și partidele pretindeau începerea imediată a acestor plăți, în timp ce în Austria această pretenție întâmpina o mare opoziție, atât în parlament cât și în presă și opinia publică.²⁷ Această reacție se baza pe ideea că decretându-se începerea plăților în numerar, din partea străinătății vor fi retrase cantități mari de aur. Situația ar fi provocat o scumpire a numerarului în interiorul Monarhiei, pe care urma să o resimtă în primul rând Austria. În octombrie 1910, cele două guverne au ajuns la o înțelegere în această chestiune. Guvernul ungar a abandonat termenul fix pentru începerea plăților efective, iar guvernul austriac a renunțat la pretenția ca

²⁵ *Idem*, II, 1908, nr. 256, p. 2; Bernard Michel, *op.cit.*, p. 231–232.

²⁶ „Revista Economică” (Sibiu), XII, 1910, nr. 26, p. 261–262.

²⁷ *Idem*, XII, 1910, nr. 42, p. 390–391.

această chestiune să fie normată pe cale legislativă. Începerea obligatorie a plăților în numerar a fost stabilită ca principiu în privilegiul băncii, de a se realiza până la sfârșitul anului 1917. Fixarea termenului exact a fost încredințată băncii de emisiune, pentru a preveni posibilitatea guvernului austriac de a împiedica această operațiune.²⁸

În decembrie 1910, comisia financiară a parlamentului a primit proiectul de lege prezentat de guvern, privitor la prelungirea privilegiului Băncii Austro-Ungare. Soarta proiectului trebuia decisă de parlament înainte de 1 ianuarie 1911, pentru a evita „ex-lex“-ul băncii, așa cum se mai întâmplase în 1898 și 1899. Pentru acest caz, cele două guverne s-ar fi înțeles cu banca ca până la luarea dispozițiilor legislative, aceasta să-și mențină status-quo-ul. Cu totul pe neașteptate însă, parlamentul austriac a votat pe seama băncii o dispoziție provizorie de 6 săptămâni, care anunța că prelungește și susține privilegiul băncii, așa cum exista el, până la 15 februarie 1911. Cele două guverne au ajuns la înțelegerea că până la rezolvarea proiectelor de legi referitoare la prelungirea privilegiului băncii, să prezinte celor două parlamente câte un proiect de lege provizoriu la „ex-lex“-ul băncii.²⁹ Guvernul ungar nu a prezentat însă proiectul provizoriu și astfel la 1 ianuarie 1911 banca comună s-a situat din nou în „ex-lex“. Ambele guverne au recurs atunci la mai vechiul expedient de a asigura banca de emisiune, prin câte o notificare oficială, că până la 15 februarie 1911 privilegiul nu va fi acordat altei bănci. La rândul ei, Banca Austro-Ungară s-a angajat să-și îndeplinească obligațiile curente. Pe această cale a fost prelungită și validitatea convenției valutare și monetare, care a expirat tot la 31 decembrie 1910.

În 15 februarie 1911 s-a reușit într-un final prelungirea privilegiului până la sfârșitul anului 1917.³⁰

În perioada acestor disensiuni, băncile private austriece aveau pregătite măsurile pentru a face față unei separații a băncii de emisiune. Ele prevedeau o creștere netă a taxelor de interese în Ungaria, o depreciere rapidă a monedei ungare și o pierdere a valorii bunurilor imobiliare. Spre exemplu, pentru toate creditele ipotecare acordate de Ungaria, o mare bancă austriacă, „Boden Creditanstalt“ a pretins ca din decembrie 1907 datornicii săi să facă toate rambursările în monedă austriacă.

Ungariei nu i-a rămas în cele din urmă decât să accepte reînnoirea privilegiului băncii de emisiune. Cele două guverne au impus noul privilegiu parlamentelor lor, reticente, dar resemnate. Evoluția economică ulterioară a determinat Ungaria să nu regreta abandonul ei în problema unei politici separatiste. Crizele izbucnite în 1912 și 1913 ar fi putut avea grave consecințe pentru o bancă de emisiune nou creată.

În privința acestor probleme, românii transilvăneni au adoptat o politică prudentă, de apărare a intereselor lor economice. Ca manifestare de loialitate față de împărat, ei s-au pronunțat pentru o pace vamală între toate provinciile Austriei.³¹ Situația are o notă de inedit, întrucât Partidul Național Român nici în programul din 1881, nici în punctele de la 1905, nu și-a precizat poziția față de dualism, de convenția vamală austro-ungară și de cooperarea economică dintre cele două state care formau Monarhia.

²⁸ *Idem*, XII, 1910, nr. 45, p. 414.

²⁹ *Idem*, XII, 1910, nr. 52, p. 474–475.

³⁰ *Idem*, XIII, 1911, nr. 1, p. 14.

³¹ „Tribuna poporului“ (Arad), IV, 1900, nr. 199, p. 1.

La 1 februarie 1911, în plin proces de negociere a prelungirii privilegiului băncii comune, Dr. Teodor Mihali, președintele clubului deputaților naționaliști din parlamentul ungar, a luat cuvântul în ședința camerei ungare asupra acestor probleme. El a arătat că PNR este aderent al băncii comune, argumentând că Banca Austro-Ungară corespundea din plin pretențiilor de credit ale Monarhiei și în ultima perioadă a dus o politică echitabilă față de naționalități, practicând împrumuturi cu dobânzi reduse de 4 și 4,5%. Mihali arăta că românii sunt mândri de legătura lor cu Banca austro-ungară, prin aceasta crescându-le „autoritatea și creditul la celelalte bănci“. PNR privea banca comună numai ca o afacere economică, „căci își vedea în felul acesta asigurat creditul“. Argumentația lui Mihali era destul de slabă. În discursul său acesta sublinia că „suntem aderenții băncii comune cu toate că avem cea mai mare neîncredere față de guvern“. Deputații naționaliști nu au luat însă parte în 1911 la discuția asupra băncii de emisiune, declarând prin reprezentantul lor că „la dezbateri nu luăm parte, însă ascultăm cu paciență“.³²

Cu toate frământările, în ajunul primului război mondial imperiul dualist era în plină evoluție. Uniunea vamală și monetară era necesară pentru Austria și Ungaria cât și pentru națiunile pe care le stăpâneau. Caracterul complementar al celor două economii era totuși sub o dublă amenințare. Dualismul era pus în discuție odată chiar de unguri, care aspirau la independență, cu păstrarea Ungariei mari. De altă parte cele două state erau amenințate de apartenenții lor periferici: Austria în Boemia-Moravia de mișcarea de independență a tinerilor cehi și în Istria, Dalmația și Bosnia de mișcările pan-sârbești; Ungaria avea probleme în Croația cu opoziția sârbo-croată și în Transilvania cu aspirațiile românești.³³

Reînnoirea privilegiului Băncii Austro-Ungare, exemplu veritabil de compromis, nu a rezolvat ci doar a amânat problemele existente. Discuțiile desfășurate în noiembrie 1917 în sânul comisiei bugetare a parlamentului austriac au dat la iveală că la izbucnirea războiului, guvernele din Viena și Budapesta au suspendat actele băncii de emisiune, permițând abateri de la dispozițiile statutelor. Astfel, contrar acestora s-a permis băncii să acorde împrumuturi celor două guverne. Nu s-a mai respectat acoperirea metalică prevăzută a bancnotelor. Autorizarea de acordare a împrumuturilor către cele două administrații a determinat scutirea băncii de plata impozitelor pe circulația bancnotelor, fiind modificată și modalitatea de împărțire a beneficiului net al băncii. De asemenea, a fost suspendată și obligația ținerii adunărilor generale ordinare și extraordinare. Ca urmare, mandatul membrilor consiliului general a fost prelungit. În privința obligației băncii de a se îngriji de stabilitatea valutei, cele două ministere de finanțe au recunoscut că în urma împrejurărilor create de starea de război, acest principiu nu poate fi respectat. Pe fondul cuceririlor realizate, s-a admis ca Banca Austro-Ungară să deschidă reprezentanțe (expozituri) și în afara Monarhiei, în teritoriile ocupate. Banca de emisiune putea primi în lombard și efecte necotate la bursele interne precum obligațiunile de război și bonurile de tezaur ungare iar împrumuturile puteau fi aprobate pe o perioadă mai îndelungată de 3 luni. Acționarilor li s-a făcut concesiunea ca pentru cazul expirării privilegiului, statul ar

³² „Tribuna“ (Arad), XV, 1911, nr. 19, p. 3.

³³ Christian Ambrosi, *op.cit.*, p. 183.

lua asupra sa afacerile băncii de emisiune, iar acțiunile lor și fondul de rezervă al băncii vor fi răscumpărate în aur.³⁴

Situația financiară dificilă provocată de război a determinat prelungirea atribuțiilor băncii și în 1917. Banca a făcut uz de dreptul conferit de a primi spre fructificare și capitaluri străine, din ianuarie 1918. Scopul acestei măsuri a fost combaterea inflației bancnotelor, a căror circulație atingea uriașă sumă de 18 miliarde de K. Pentru a le reduce circulația, banca a emis și bonuri de casă cu dobândă, pentru a atrage bancnotele. Bonurile aveau o dobândă de 3,5% pentru cele cu scadența la trei luni și 4% la cele cu scadența de 6 luni. Măsura nu a dat rezultate însă în privința reducerii inflației.³⁵

Prin întreaga sa activitate, Banca Austro–Ungară a căutat să concilieze și să fie un factor de echilibru în ciocnirea de interese financiare, economice, politice dintre cele două părți ale Monarhiei. Sediul băncii, Viena, oferea ea însăși o prelungire a imaginii imperiului multinațional al cărei centru era. Aici se vorbea ungurește, cehă, italiană, poloneză, sârbo–croată, la fel de bine ca germana. Pe de altă parte, nimic nu este mai fals decât a reține pentru Viena imaginea unui oraș al plăcerii, a unei capitale birocratice sau a unui oraș parazit, devorator al bogățiilor imperiului, cum s-a tins fals a se acredita după 1918 în istoriografiile unor state succesoare. Viena era înconjurată de o activă regiune industrială, unde predominau industriile mici și mijlocii de prelucrare, foarte specializate și cu salarii ridicate. Viena s-a dovedit totodată a fi înainte de 1914 un centru comercial activ, al unei Austrii de 29 milioane de locuitori și a unui imperiu cu 52 milioane de cetățeni.³⁶

Centru dominant al vieții financiare din Imperiu, Viena a încetat la cumpăna secolelor XIX–XX de a avea un cvasimonopol bancar. Avântul economic din cei 16 ani care au precedat primul război mondial a favorizat centrele bancare regionale. Spiritul regionalist a fost favorizat de rivalități, concurență, fricțiuni, confruntări, interese, dar și de elanuri patriotice.

Pe un plan mai larg, în Austro–Ungaria rețelele de circulație a banilor au contribuit la difuzarea ideilor naționale. În cuprinsul Imperiului s-au conturat piețe bancare cu caracter național (ungară, cehă, italiană, sârbo–croată etc.) care au pus în discuție vechi echilibre. În urma naționalismului economic s-a profilat naționalismul politic. Pe aceste baze, încă înainte de 1914, liniile de ruptură la nivelul multinaționalei Monarhii Austro–Ungare erau deja conturate. Puteau însă pasiunile politice să prevaleze asupra intereselor economice? Un război victorios ar fi spulberat problemele, subliniind că uniunea dintre Austria și Ungaria, în sensul cel mai larg, făcea din Dubla Monarhie o forță economică și politică europeană. Eșecurile și înfrângerea au lărgit însă fisurile apărute până la destrămare.

³⁴ „Revista economică” (Sibiu), XIX, 1917, nr. 48, p. 450–451.

³⁵ *Idem*, XX, 1918, nr. 4, p. 27.

³⁶ Bernard Michel, *op.cit.*, p. 49.

THE ROLE OF THE EMISSION BANK IN THE FINANCIAL POLITIC OF THE AUSTRIAN-HUNGARIAN EMPIRE

(Summary)

The role of Vienna as political capital of the Austrian-Hungarian Empire determined its outlining as a financial center, too. This aspect was animated by the presence and functioning here of the Austrian-Hungarian Bank, the emission bank of the Empire. This proceeded to reconcile in its whole activity its double nature. It had to attenuate the misunderstandings proceeded from the financial interests of the other nationalities. Through these the most vehement was even the Hungarian nation movement for create an independent emission bank was stranded in 1910.